

РЕЦЕНЗИЯ

от професор Антоний Годоров, д.п.н., Нов български университет, специалност 3.3.

Политически науки

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.3. Политически науки, с кандидат Александър Димитров Димитров

Представена е дисертация на тема **„Изборното законодателство и проблемът за противодействието на изборните нарушения в България (2010-2016)“**, разработена на 240 страници и организирана в увод, пет глави на изложението и заключение, с приложена накрай библиографска справка на използваните източници. Цялостното впечатление от работата е за едно систематично, задълбочено, направено според академичните стандарти изследване на несъмнено актуален проблем на българската политика.

Ще започна са оценка на постиженията в представената дисертация.

Преди всичко е поставен за изследване проблем от голямо научно и научно-приложно значение. Изборните нарушения са не само част от политическия дебат, но занимават и изследователите от вече две десетилетия. Проблемът е, че повече от двадесет и пет години след началото на демократизацията в България публичният образ политическите избори е двусмислен, в обществото има разпространено мнение, че изборите не са порядъчни, че резултатите им са до голяма степен предопределени, че манипулациите са разпространени. Парадоксът също така е, че въпреки първоначалния ентузиазъм от демократизацията, участието в изборите по-скоро спада постоянно, като мотивацията за гласуване също се променя – от основано на убеждението поведение към поведение, основано на пресмятане на непосредствени ползи, често граничещи с корупционни практики. В това отношение избраната тема е напълно актуална, също така са актуални и предложените в нея възможни решения за подобряване на изборните практики.

Александър Димитров формулира още в увода на дисертацията си целите и задачите на изследването: „Главната цел на изследването е да тества доколко изборната среда в България отговаря на международните стандарти за демократични избори.“ Тази цел представя и имплицитния изследователски въпрос – в каква степен политическите избори в България отговарят на приетите стандарти за демократични избори. На тази основа авторът формулира и основната си хипотеза, че „през разглеждания период са положени значителни усилия по посока на противодействието на изборните нарушения, но те са предимно от законодателен характер и не са достатъчни“..., че „проблемът... се корени не толкова в действащите разпоредби на Изборния кодекс, а по-скоро в недостига на административен капацитет и слабата мотивация на държавните органи за стриктното им прилагане“.

Прави особено добро впечатление добрата аргументация на автора за избора на определен период на политическото развитие на България – 2010-2016 година. На пръв поглед това е твърде къс период, пък и може да се зададе въпросът, доколко опитът от шест-седем години е достатъчен, за да се изследва един толкова значителен проблем. Очевидно е, че той не съществува отскоро, че е бил обсъждан още от самото начало на демократичните промени. Авторът умело аргументира своя избор – периодът е избран, защото се предполага, че вече има известна зрялост на изборните практики в България, че е налице действието на Изборен кодекс (всъщност два през периода), който уеднаквява стандартите на различните типове избори, че е натрупан и опит в организацията и провеждането на политическите избори. При това, за да не остане читателят с погрешното впечатление, че са избрани няколко особени, частни избори, Александър Димитров обяснява, че периодът включва по два от типовете национални избори (парламентарни, президентски и местни), както и европейски избори.

В дисертацията са формулирани ясно четири произтичащи от основния изследователски въпрос задачи. Те са формулирани така, че изследването им е възможно и верифицируемо, с което авторът спазва един основен критерий за научност на изследването. Формулираните задачи са основата и на общата структура на дисертацията.

Авторът демонстрира завидно познаване на проблема, с който се е заел. Още в първата глава на работата си той показва отлична работа с понятията, като е направил

внимателно и задълбочено изследване на употребите на основните понятия с които работи. За тази цел той е стъпил както на релевантни изследователски текстове, така и на национални и международни правно-политически документи, което му позволява да продължи уверено в анализа си. Александър Димитров е проучил релевантната теоретична литература по въпроса (сред използваните източници има такива на български и на английски език), като е извлякъл от нея основните съвременни разбирания за това, какви са международните демократични стандарти за изборите и какви са типовете изборни нарушения и манипулации в световната практика. Той не се задоволява да представи разнообразните типологии, но формулира и собственото си разбиране по въпроса, което има и своите оригинални страни.

По отношение на използването и цитирането на текстовете от други автори, Александър Димитров е стриктен и спазва академичните стандарти. Той се отнася уважително и коректно към тезите на другите автори, на които се позовава, посочва ги точно и пълноценно. В изследването са използвани работите на напълно представителна група от български и чуждестранни изследователи, не забелязах съществени липси, поне доколкото става дума за текстове, публикувани на български и английски езици.

Теоретичният модел на изследването на Александър Димитров произтича от неговото разбиране за изборните нарушения, като обособява два основни вида: изборни измами и лоши изборни практики. Това разграничаване задава основната изследователска рамка, защото в първия случай става дума за съзнателно нарушаване на правилата, а във втория – за често неосъзнато, често „в рамките на закона“ поведение, което обаче произвежда ситуация на незапаване на демократичните стандарти. Такова разграничаване е много важно в представената работа, защото позволява изборните нарушения да не се третират единствено и само като закононарушения, но и като нарушения на общи демократични принципи, макар и не в противоречие с действащото законодателство. Вторият елемент на теоретичния модел в това изследване е оценката на изборните нарушения според ефекта им върху „обекта на манипулиране“ или върху отделните елементи на изборния процес. В случая методът се основава на индикаторите на Сара Бърч, които са тествани в българска среда. Трети елемент на теоретичния модел е диахронният подход към изборите като към процес във времето. Тук авторът анализира ефекта от изборни нарушения във всяка фаза на

процеса и оглед на общия резултат. Четвъртият елемент на модела е анализ на възприятието на участниците в изборния процес (психо-социален подход). Разбирането за случващото се, колкото и да е субективно, е всъщност ключ за анализа на публичния образ на изборите.

Избраната методология произтича от основната цел на изследването и произтичащите от нея задачи. Може да се каже, че избраните подходи съответстват на изследователските намерения и са адекватни на очакваните резултати. Методите позволяват конструирането на разбиране по всички елементи на изборния процес в тяхната взаимоотнообвързаност (системен анализ), както и по всички ангажирани с процеса актьори (проблемен анализ). Разбира се, авторът би могъл да бъде по-експлицитен в описанието на използваните методи и да ги допълни поне с посочените по-горе системен и проблемен анализи.

Трябва да се отбележи особено извършеното от автора теренно проучване, включващо серия от интервюта с представители на четири различни групи хора (активни гласоподаватели, членове на изборната администрация, кандидати за изборни длъжности и участници в предизборните щабове на кандидатите). Този собствен принос при събирането и анализирането на емпиричните данни е особено ценен в това изследване, защото подсилва методологичната рамка с качествена емпирична основа. Разбира се, би било добре самите интервюта да се представят в отделно приложение на дисертацията.

Специално искам да посоча изключително доброто и прецизно представяне на проблема с мажоритарния вот. Това е дискутиран в обществото и академичната общност въпрос, като има влиятелни мнения, които смятат, че мажоритарната избирателна система ще промени положително качеството на изборите в България. Александър Димитров заема ясна позиция по този въпрос, дори крайно категорична („Смяна на избирателната система? По-добре не.“). Но той предоставя един малко дискутиран аргумент, който изглежда много съществен – мажоритарната система в два тура непременно трябва да върви заедно с възможността от едновременно заемане на министерско и депутатско място, иначе или правителствата не трябва да включват избрани депутати, или е възможна непрекъсната серия от частични избори и невъзможност от постигане на правителствено мнозинство в парламента.

Сред постиженията на изследването ще посоча също така и анализа на раздутите избирателни списъци, които създават предпоставки за манипулация на изборния резултат. Авторът систематично и отговорно е сравнил данните на НСИ, МВР и ГРАО, за да демонстрира този проблем от реално несъществуващи избиратели в избирателните списъци.

Смятам за добро постижение и типологията на най-често срещаните изборни измами в България. Авторът ги разделя на три основни групи – контролиран вот, измами, свързани с финансирането на политическите партии, и изборни манипулации.

Добро попадение е и изтъкването на една неочаквана страна от преференциалният вот, иначе смятан за решение на очакването от избирателите, да гласуват не за партии, а за личности. Александър Димитров доказва, че това нововъведение „довежда до още едно ново явление в българската политика – оказването на натиск от партийните централи върху току-що избрани народни представители да се откажат от мандата си“.

Авторът добре представя и някои от често дискутираните манипулации на изборите като „изборния туризъм“ и т.нар. метод на контролиран вот известен като „индианската нишка“. Той изчислява във връзка с „изборния туризъм“, че в десетки общини „ръстът на новите регистрации достига над 40 пъти“, което в литературата е нова информация. От друга страна авторът подчертава и едно от постиженията на изборния кодекс – прекратяването на гласуването по метода „индианска нишка“.

Смятам за много интерес анализа на ролята на фактически безотчетните финанси на партиите по време на кампанията. Всъщност именно тази страна на изборния процес е особено важна при организирането на различни манипулации на вота. Вярно е, че в този анализ Александър Димитров предполага, че една от причините за такава ситуация на прикрити финансираня на партийните кампании е, че „лимитите за финансирането на предизборните кампании са прекалено ниски, за да покрият всички нужди на кампанията“. Това съждение е оставено без нужния критичен анализ.

Смятам също така за добър анализа на методите за злоупотреби с публични средства и властова позиция за печелене на гласове: например чрез назначаването в

навечерието на изборите на десетки съмишленици на работа по социални програми за временна трудова заетост, което е форма, макар и законна, на изборна корупция.

Какви са **основните приноси** на представената дисертация?

Материалът, върху който се градят научните приноси на дисертацията, е представен преди всичко от: количествени данни за броя на избирателите в страната, за участието в изборите, за регистрираните официално и неофициално изборни нарушения; качествени данни за оценката на отделни елементи на изборния процес, на демократичността на изборите и техния публичен образ, на субективните представи и възприятия за разпространението на различни изборни нарушения (манипулации и лоши практики). Използваните данни са достоверни и систематично проверявани и подлагани на критично оценка от автора, което прави изключително добро впечатление в работата.

В автореферата към дисертацията са формулирани девет приноса, но някои от тях всъщност синтезират описателно извършената работа по изследването: описание на видовете изборни нарушения, проследяване на еволюцията на изборното законодателство, подробно разглеждане на дебатите по двата изборни кодекса, констатиране на проблема за неустойчивостта на изборното законодателство и на дискриминацията на българските граждани в чужбина по отношение на упражняването на тяхното право на глас.

Останалите формулирани приноси в действителност са постижения на изследването, като бих ги преформулирал така:

- Направена е собствена разгърната класификация на изборните нарушения.
- Направена е типология на вредите от изборните нарушения по два критерия: ефект върху резултата и размер на въздействието.
- Направен е сравнителен анализ на изборната среда в България и Кодекса на добрите изборни практики на Венецианската комисия.

- Аргументира тезата, че най-уязвими сред изборителните права са свободното и равното изборително право, докато останалите (всеобщото, тайното и прякото) са значително по-добре защитени.
- В научно-приложен план, изследването аргументира конкретни предложения за реформи, които биха допринесли за подобряването на отделни компоненти на изборния процес.

Авторефератът към дисертация представя адекватно нейното съдържание. Той посочва и четири публикации по темата, две статии в сп. „Политически изследвания“ (едната под печат) и две статии в Научния информационен архив на НБУ. И четирите публикации имат научен характер.

Познавам лично Александър Димитров, който беше студент в НБУ по политически науки. Впечатленията ми са един задълбочен, любопитен и добросъвестен студент, който отрано демонстрира буден ум, умение за анализ и интерес към изследователска дейност.

Към толкова значително изследване на изборните стандарти в съвременна България могат да се отправят и поредица от **въпроси и забележки**.

Първият е във връзка с т.нар. „феномен 15/15“, който според автора позволява „за народни представители да са избрани хора без нужните качества и подготовка“. Въпросът ми би бил, този ли феномен е причината, или механизма на издигане на кандидатури от партиите, въпрос на вътрешнопартийна организация и демокрация.

Вторият въпрос е във връзка с две характерни черти на изборния процес в България днес: въведеното ограничение за броя на секциите в чужбина и забраната за агитация на чужд език. И двете ограничения по същество целят да ограничат вота в полза на ДПС и производните на него партии. Въпросът ми е, дали според Александър Димитров такива ограничения не са в противоречие с демократичните стандарти за изборите? Не става ли въпрос за откровена дискриминация? Може ли да анализира критично тези постановки в Изборния кодекс?

И третият въпрос е свързан с направената оценка на изборната среда в България на основата на критериите на Сара Бърч. Дали оценките по тези критерии са на автора,

или е използвал под някаква форма колективна оценка на експерти? Могат ли тези оценки да се верифицират, ще бъдат ли същите, ако експертите за други?

Разбира се, един такъв текст може да бъде подложен на много повече питання и дискусии, но вероятно именно това е и ценното му качество на действително научни изследване. В тази връзка бих препоръчал подготовката на авторска монография на основата на предложената дисертация.

В заключение смятам, че предложената дисертация покрива изцяло изискванията и стандартите за академично изследване, което е основание за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ по специалност 3.3. Политически науки на Александър Димитров Димитров.

10 януари 2018

